

Ігор Огірко, Олена Падовська

ВЕРБАЛЬНІ МОДЕЛІ НАРОДНИХ КАЗОК

авдячуємо організаторам круглого столу можливістю розмірковувати про значення казки, саме української, тієї, з найменшого віку чутої, і дорослими на превеликий жаль забутої. Прописний характер усталеної думки затуляє справжній стан справ. Насправді ж не згадуємо казку в повсякденному житті, бо вона добре виконує свою місію: презентує дитині світ, його вартості, а також демонструє канали, можливості й межі людського спілкування. Відтак, виконавши покладені на

неї функції, казка відходить на периферію свідомості і розчиняється до моменту, коли нам знову необхідно буде з неї скористатися. Такий, сказати б, легкий підхід виключає багаті можливості, що їх має і пропонує життя.

Прогностична оцінка явищ і життєвих ситуацій крізь призму пропонованих казкою моделей актуалізує її роль в сучасному світі, у світі дорослих і підіймає цей скромний фольклорний жанр до тієї, питомої для нас висоти, на якому казка перебувала на неусвідомленому рівні у ранньому дитинстві. Саме прогностична оцінка, пригадується, стала назвою однієї з перших друкованих книг, виданих людством, автором якої є українець, ректор Болонського університету Юрій Дрогобич Котермак («Прогностична оцінка поточного 1483 р. магістра Ю.Дрогобича з Русі» – 7.02.1483). Як науковець, він мав прорахувати і усвідомити всі ризики, перш ніж наважився оприлюднити результати свого дослідження. Застосуванням відомих на той час методів моделювання (математичного, астрономічного, де останній точніше би було визначати, як астрологічний) він випереджав події, які мали відбутися в світі протягом року — у політиці, економіці та усіх сферах, життєво важливих для людства. Похибка у його розрахунках — і проекція моделі на реальний світ не сталася б. Маємо в казці апробований віками непомильний метод, мусимо частіше його застосовувати на практиці. Його ефективність доводить і присутність такого великого числа педагогів на обговоренні даної проблематики.

Як відомо, моделювання, прогнозування може базуватися на численних дуже відмінних моделях — математичних, абстрактних, концептуальних, інформаційних, алгоритмічних, логічних, сенсуальних, вербальних та інших [1–5]. На основі багаторічних досліджень нами встановлено, що казки — то вербальні моделі, в яких закладені педагогічні елементи добра, правди, свободи, героїзму, відваги, працьовитості, дружби, толерантності, любови, а також відповідні механізми для вживлення у свідомість нетерпимості до брехні й обману, найгіршої із вад, як і до байдужості, схильності до чвар, сварки, ворожнечі. Важливість казки доводить наявність просторого визначення щодо цього поняття, який містить міжнародна комп'ютерна енциклопедія Вікіпедія на 70 мовах світу [1]. Зокрема, українською: «Казка — оповідання, у якому згадуються вигадані події чи особи. Один з основних жанрів народної творчості, епічний, переважно прозаїчний твір чарівного, авантюрного чи побутового характеру усного походження з настановою на вигадку». Тут важливий хід — «з настановою», бо саме він і доводить, що казка набагато важливіший феномен, ніж сама удавано намагається себе подати. Флер «несерйозності» є необхідним атрибутом жанру, що є концентроване знання для утаємничених. Це умова для збереження тих знань від профанування.

При цьому так важливо не «передати кути меду», не повірити до кінця в нав'язуване самою казкою уявлення про «нісенітність». Українцям потрібна в сучасному світі

віра в міф, життєво необхідний сам міф, сюжетні лінії якого пропонує життя. Приміром, смерть Пророка української нації Тараса Шевченка з подальшим всенародним перенесенням праху в рідну землю на знак реалізації Його «Заповіту», в кожному з епізодів — казкова, здатна пробудити в серці слухача любов і захоплення тим, що він є українцем. І не маємо права нехтувати можливостями для досягнення шляхетного результату.

Серед найхарактерніших особливостей казки як правило виділяють захоплюючу оповідь. Саме притаманне казці активне втягнення свідомості у світ вигаданих віртуальних подій і явищ задля їх засвоєння і переживань, як у реальності, становить її інструментарій. Саме пробудження в людині глибоких переживань, почуттів, навчання не боятися їх дароване нам казкою. Відкриємо Вікіпедію, й побачимо інші характеристики. Ознайомлення буде вельми пізнавальним і корисним для педагогів-практиків. Зокрема, важливо простежити сам процес, коли казка вербальним шляхом відтворює, буквально «ліпить» базові образи свого замкненого світу: вражають цілісністю, переконливістю персонажі, котрі зустрічаються в багатьох мовах — Яга (Баба); Мороз (Дід); Колобок; Добрі чаклунки-феї; Карлики, Велетні. Герої фантастичних казок, як правило наділені надзвичайною силою й здібностями, винахідливістю, яка допомагає подолати випробування на шляху до мети. Більша потужність й дієвість в образах космічного характеру (сонце, місяць, вітер, дух землі Ох). Але, певно недаремно, укладаючи збірку казок для дітей, геніальний мислитель Іван Франко дає 20 сюжетам, взятим зі скарбниці світової фольклорної традиції промовисту назву «Коли ще звірі говорили». До слова, для пригадування значення казки, як її розумів І.Франко, відсилаємо шановну аудиторію до прочитання передмови [6, 74–77], а зазначимо тут, що об'єднує всі зібрані казки звертання до тваринного світу. Казки про тварин, а саме кумулятивні (такі, що розвивають логічне мислення, пам'ять, виховують моральні почуття тощо) генетично найдавніші, зв'язані з тотемними уявленнями. Вони першими приходять до найменших і залюбки ними засвоюються. Так, казка «Заєць і їжак» зі згаданої збірки є наглядним прикладом не хитрощів, а володіння законами логіки, які призводять до перемоги двох Їжаків над зухвалим Зайцем.

Провівши аналіз вербальних моделей народних казок, можна стверджувати, що їх об'єднує утвердження наступних імперативів:

1. Добро перемагає зло.
2. Працьовитість сильніша за неробство.
3. Любов – від Бога, а страх – від Нечистого.
4. Краса і Чистота перемагає бруд.
5. Критикувати треба не людину, а її погані вчинки.

Як бачимо, у всіх твердженнях перебуває моральність, як вищий закон. Казки прищеплювали любов до Землі; Людей; Природи (води, дерев, збіжжя) і до Творця всього суцього, доносили це в універсальному вербальному виді. З казок засвоювалися основи математичних знань (числа 3, 7, 12); елементи психології; елементи культури, педагогіки, мови та народної традиції свого краю.

Народна казка оповідалася давно, так давно, що у людей не було усталеного релігійного уявлення про Бога. Вони побутували ще задовго до Ісуса Христа. У певних народів первісні знання лишилися і вони органічно вплетені в Біблію.

Перервана традиція українців із прийняттям християнства не канула в небуття, а збереглася у казках. То наш, національний скарб і Прастарий Завіт. Святість його необхідно усвідомлювати, плекати, утримувати в чистоті. До сучасного казкарства слід ставитися виважено. Радимо сучасним авторам українських казок дотримуватися традиції і не нав'язувати дітям надуманих знічев'я «робокопів», «потерів» та іншої всячини на кшталт інопланетних прибульців й безбожних витворів хворобливої фантазії.

«Рецептом» досягнення успіху там стає швидке зволення бажань за допомогою магії, як наслідку елементарного лінивства, неробства і боягузтва. На жаль, така вульгаризація образів і явищ дається дитячій уяві на швидке й тривале запам'ятовування. Проте й тут у пригоді можуть стати напрацьовані віртуальні моделі казок. Суть в тім, що зло, підлість, безкультур'я можна і часто потрібно долати хитрістю-логікою, звісно, в хорошому, доброму розумінні цього слова. Маємо й ми про те пам'ятати в сучасному інформаційному просторі.

Джерела:

1. <http://uk.wikipedia.org/wiki/казка>
2. www.ohirko.h.com.ua
3. www.ogirko.h.com.ua
4. www.ohirkomath.narod.ru
5. www.clubpm.narod.ru
6. Франко Іван. Казки для дітей: Коли ще звірі говорили // Іван Франко: Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т.20: Повісті та оповідання (1896–1900). – К.: Наукова думка, 1979. – С.74–172.

